

İSTANBUL ARKEOLOJİ MÜZELERİ TABLET ARŞİVİNDEKİ SON ÇALIŞMALAR

Muazzez ÇJG- Hatice KIZILYAY

Takriben 70 bin tableti ihtiva eden İstanbul Arkeoloji Müzelerinin tablet koleksiyonu ilk teşekkülünden bugüne kadar üç safha arzeder. İlk devre 1888 senelerinden itibaren Mezopotamya'nın güneyinde kain eski Nippur şehri harabelerinde yapılmış hafriyatlardan çıkan tabletlerin, 1883 de neşredilen Asarı Atıka Kanununa göre müzeye gelmesi ile başlar ve 19137 senesine kadar devam eder. Bu devre içinde müzeye Mezopotamya'da Adab, Assur, Kiş, Lagaş, Nippur, Puzrişdagan, Sippar, Şuruppak, Umma, Uruk ve Anadolu'da Hattuşaş ve Kanış olmak üzere 12 şehir harabesinde yapılan kazılardan fasılalarla tabletler gelmiştir. Bu tabletlerin çok alımlı halleri tarafından işlenmiş ve bir kısmı da yine hafriyatçı müesseseler tarafından konserve edilmiştir (1). İkinci devre halen Leirilen Üniversitesi profesörlerinden olan Dr. Kraus'ın 1937 de yalnız tabletlerle meşgul olmak üzere tayin edilmesi ile başlar ve 1950 de yine onun ayrılması ile nihayet bulur. 1940 da da bu makalenin müellifleri Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesinin ilk mezunu olarak Dr. Kraus'ın çalışmalarına bilfiil iştirak etmişlerdir. Tabletlerin esas olarak ele alındığı devre 1937 den itibaren başlamış sayılabilir. Bu seneler zarfında tabletler yığın halinde olmaktan kurtulmuş, büyük bir kısmı konserve ettirilmiş, bazı koleksiyonların tasnif, tanzim, katalog ve envanterleri yapılmış veya başlanmış, neşriyat işleri ele alınmıştır (2). 1950 de Dr. Kraus'ın ayrılması ile üçüncü devre başlamıştır ki, işte

asıl mevzuumuzu teşkil eden çalışmalar bil devreye aittir.

Tasnif, tanzim, envanter, katalog ve neşriyattan ibaret olan bu çalışmalar esas itibariyle üç koleksiyon üzerine teksif edilmiştir: Bunlardan birincisi arşivin tablet adedi bakımından en zengin olan Lagaş koleksiyonudur. Güney Mezopotamya'daki Tello hüyüklerinde yapılan hafriyatlardan gelmişlerdir. Bu hafriyatlar Fransız devleti himayesi altında 1894, 1898, 1900 de Sarzec tarafından, 1903, 1904 de Cros tarafından yapılmıştır. Adetleri tahminen 40 bin kadar olan bu tabletlerin 11 bini hafriyattan çıkarıldığı zaman hıfızları tarafından kısmen kopya, kısmen katalog halinde neşredilmiştir (3). Bu neşriyatın elde edilememesi ve dolap-

ların kifayetsizliği yüzünden bu tabletler konserve edilmeksizin yığın halinde duruyordu. Son zamanlarda bu neşriyatın ve icabeden dolapların temini ile bu iş ele alındı ve bir taraftan konservasyona hazırlanmak üzere, diğer taraftan tabletlerin durumunu anlamak maksadıyla bunların numara sırasına göre tanzim edildi. Tanzimden önce uzun bir zaman çekmelerde yığın halinde duran bu tabletleri hemen yarısının eksik olduğu zannediliyordu. Halbuki tanümden sonra vaziyetin böyle olmadığı meydana çıktı. Vakıf birçok numaralar eksik gibi görünüyorsa da buna mukabil üzerlerinde numaraları silinmiş veya dağılmış tabletler mevcuttur. Bu tabletler yapılan Hstelerden edinilen neticeye göre hemen hemen eksik numaraları tamamlayacak durumdadır. Vaktiyle gayet basit bir şekilde envanterleri yapılmış bu Lagaş grubu tabletleri arşivinde

(1) Türk Tarih Arkeologya Dergisi Sayı: V, s. 221, 1949.

(2) Türk Tarih Arkeologya Dergisi Sayı: V, s. 221, 1949.

(3) Inventaire des Tablettes de Tello I-V, Paris.

menşeleri müsadere olarnk gösterilen esıd ve yeni Babil devirlerine ait bir miktar tablet vardır. Bunlar meyanında 9 adet Sumer edebi metnini ihtiva eden tableti.n de mevcut olduğu görülmüş, ehemmiyetle- rine binaen neşredilmek üzere kopya edilmişlerdir. Bu grubun ikinci kısmı 30 bin k.'3.dar.dır. Hepsinin 1937 den sonra kon- serveleri yapılmış, 19,50 senesine kadar da yansı, eski Sumer, Akkad, III. Ur ol- ma,k üzere devirlerine ve eb'adfarına göre tasnif edilmişti. 1950 s,enesinden sonra mi- tebakisi yani 15 bin adedinin bu şekilde tasnifleri tamamlanmıştır. Bundan sonra III. Ur devrine ait küçük boy tabletlerin daha derin tasnifi ele alınmı t, r. Bu tas- nifte e.sas muhteviyattır ki, muhteviyat - ları aynı olan tabletler de sene isimlerine göre kronolojik olarak sırlanmışlardır. Bu şekilde tasnifi yapılan 9200 adet kü- çük boy tabletin muhteviyatları devlet idare teşkilatına ait teslim ve tesellüm mlkbuzları, devlet varidat ve sarfiyatına ait kayıtlar, devletin çahştırmış olduğu memurlara ve işçilere ücret olarak verdiği gıda maddelerini gösterir vesikalar, eti- ketler ve notlardır. Bunlar arasında çok az bir yekun tutan Sumer mektuplarına ait parçllar da mevcuttur. Bu tasnifte neşredilmiş III. Ur devri kral sene isimle- rine varyant teşkil edecek 50 kadar sene ismi ile iki yeni sene i&mi tespit edilmiştir. Bu tanzim sayesinde muhteviyatı aynı olan tabletler sene sıralarına göre bir grup halinde birbirini takip eden numaralar alacaklar, bu suretle hem katalog kolaylık- la yapılabilecek, hem de her kralın za- manına ait vesikalar toplu olarak işlenehi- lcektir. Bu şekilde tanzim edilmiş olan tabletler Üzerlerine muhteviyatlarını ve kral if,imlerini gösterir etiketler konmak suretiyle kutular içinde kendilerine mah- sus dolaplar içine yerleştirilmektedir.

Üzerinde çalışılan ikinci kol'eksiyon Puzrişdagan grubudur. Bu tabletlerin çık- nıı olduğu Puzrişdagan namındaki eski şehrin harabelerini s.lklayan hüyükün bu- günkü ismi "Drehem"dir. Yeni Sumer de'- l- rinde kurulan bu şehir yüz sene kadar Sı-

mer devletinin hay,van toplama merkezi olın-ak varlığını korumuştur. Bu harabede metodik bir şe!ülde hafriyat yapılmamış, yalnız köylüler orada bur.ada açtıkları çu- kurlardan elde ettikleri tabletleri satmış- lardır. 1883 de Asarı Atika Kanunundarı sonra resmi makamlar tarafından yakala- nanlar müsadere edilerek müzeye getiril - mişlerdir. Bu hüyüğe çok yakın olan ve eski Umma şehri harabelerini saklayan Coha hüyükü v.'1.1.rdır. Burada da hafriyat yapılmamış, aynı şekilde köylüler tarafın- dan tabletler çıkarılmış ve satışı arz edil - mişlerdir. Bu i'ki şehrin tabletleri şekil ve yazı itibariyle birbirine çok benzemekte - dir. Bu benzeyişleri ve yakın yerden çık - maları dolayısı ile hbleUer karışık ol.arak ya satın alınını veya müsadere edilmiş - lerdir. İşte bu yüzden adetleri 5 bin kadar o an ve müzemize müsadere yoluyla gelmiş bulunan bu tabletler menşe itibariyle ıkarı- şık olarık bulunuyordu. Halbuki İstanbul hblet arşivinin en büyü { hususiyeti her şehirden gelmiş tabletlerin ayrı bir kole!(- siyon halinde muhafaza edilmiş olmasıdır. Bunun için bu iki koleksiyona ait tabletlerin menşelerine göre ay- rılmam lazımdı. Bu tab etlerin şekilleri birbirine benziyorsa da muhteviyat bakı- mından ye,kdiğerinden tefriki mümkündür. Zira her i:ki şehirde a,yrı ayrı ay ismi kullanılmı5tır. Tabletlerin hemen hepsin- de sene ismi yanında ay ismi de bulun - maktadır. Pek tabii olarak Puzrişdagan ay isimlerini t:ışıyan Puzriş,dagan'dan, diğer- leri de Ummn'dandır. Bundan başka muh- teviyat itibariyle de birbirlerine benze- mezler; çünkü Puzrişdagan hayvan topl.:t- m'l merkezi olduğu için buradaki tabletler yalnız hayvanların ve ha vanrara ait mad- delerin teslim, tesellümüne s.lrfiyatına ait kayıtları ihtiva etmektedir. Vaktiyle bu i.ü grubun ayrılma işine başlanmışsa da araya giren bazı işler dolayısı ile bir müd- det fasıla verilmişti. 1952 senesinde Fin- landiya'lı Profesör A. Salonen birkaç ay için arşivdeki bazı tabletlerle meşgul olma-

ğa gelmişti. Kendif,ine bu grup üzerinde çalışma teklifi yapılarak bu iş müştereken

ele alındı. Neticede 850 tableten 725 inin Puzrişdagan menşeli olduğu tesbit edildi. Bunların ölçülerini, halihazırdaki durumlarını, tarihlerini, muhteviyatlarını gösterir bir katalog kısmı He metinlerin transkripsiyonları ve indekslerinden ibaret bir kitap hazırlanmış ve Finlandiya'da basılması henüz bitmiştir (4).

Çalışmaların teksif edildiği üçüncü koleksiyon Nippur koleksiyonudur. Eski Nippur şehri Mezopotamya'nın güneyinde Niffer hüyükünün altında bulunmaktadır. Orada 1888 den 1900 senelerine kadar Amerika'nın Pennsylvania Üniverstesi tarafından Hi:precht ve Hayns Peter'in idaresi altında 4 defa hafriyat yapılmış ve bu kazılardan 17 binden fazla tablet müzeye getirilmiştir. Diğer yarısı da Philadelphia Üniversite Müzesine götürülmüştür. Eski Nippur şehri bir Sumer kültür merkezi olması ve 2 bin sene kadar varlığını koruması dolayısı ile asırlar boyunca yazmış vesikaları ihtiva eden devlet arşivlerini, nesilden nesile intikal eden arşivlerini, ilmi ve edebi eserlerle dolu olan kütüphaneleri sinesinde barındırmakta idi. Bu sebepten bu koleksiyona ait tabletler mevzu ve tarih itibarıyla çok mütevazı olup uzun devirlerin içtimai, iktisadi, siyasi hadiselerini, ilmi ve fikri hareketlerini bize toplu olarak aydınlatmaktadır. Bozuk olanlar hariç 13212 numarasıyla ihtiva eden bu koleksiyon Dr. Kraus tarafından ele alınarak tasnif edilmiş olup büyük bir kısmının katalogu yapılmıştır. Müşterek bir çalışma ile de kat'ı bir şekil de yerleştirilmiştir. Kompozisyon, tasnif, müzüm ve kısmen kabloğu yapılmış olan bu grubun müzeliğe kayıtlı defterine kaydı ile neşriyatı kalmıştır ki, bu iki iş birden ele alınarak bugün 8500 adedi envanter defterine kaydedilmiş bulunmaktadır.

Neşriyat işine gelince: devir ve muhteviyat bakımından çok önemli olan tablet-

(4) M. Çif, H. Kızılay, A. Salonen, İstanbul Arkeoloji Müzelerinde Bulunan Puzriş-Dagan Metinleri, Kısım I, No. 1 - 725; Die Puzriş-Dagan-Texte der Istanbul Archaologischen Museen Teil I: Nrr. 1-725, Helsinki 1954.

lerin neşri çok mühimdir. Zengin tarihi vesikaları ihtiva eden bir arşivin hiç şüphesiz en mühim vazifesi tarihe yenikay - nak teşkil edecek vesikaları biran evvel alakalara neşri yoluyla takdim etmesidir. Halbuki diğerlerinde olduğu gibi bu koleksiyonda da hafirlerin yazdığı birkaç tablet neşriyatı hariç uzun seneler işlenmemiş kalmıştır. Bu gruba ait toplu olarak müzemiz tarafından yapılan ilk neşriyat 1953 de bir biten Eski Babil hukuki vesikalarıdır (5). 1952 de tamamlanan ve bu sene Türk Tarih Kurumu tarafından basılması deruhde edilen Eski Babil zamanına ait Nippur'dan çıkmış iki okul tabletinin rekonstrüksiyonu bu gruba ait ikinci neşriyat olacaktır. Bu kitaplar ilk mevlüde başlayan Sumer talebelerinin başlatılması öğrendikten sonra kullanacakları el kitapları mahiyetindedir. Pek tabii olarak bunların bütün metni vaktiyle büyük bir tablet üzerine yazılmış ise de böyle bir tablet şimdiye kadar bulunmuş değildir. Fakat talebelerin bu kitaptan kısmi olarak yaptıkları kopyaları ihtiva eden yüzlerce tablet parçası mevcuttur. Bu parçalarda birbirini takibeden yazılı kısımlar arka arkaya eklenerek sıralanmak suretiyle C3a kitabının rekonstrüksiyonu yapılmıştır. Bu rekonstrüksiyon sayesinde uzun zaman beri mahiyeti pek anlaşılma-yan tabletlerin sırrı çözülmüş, bu suretle bunların Sumer mekteplerinde okutulan kitaplar olduğu meydana çıkmış, aynı zamanda bundan 4 bin sene evvel bu mekteplerde müptediler çocuklar için kullanılan öğretim tarzı da anlaşılmıştır.

Nippur koleksiyonunun en mühim İİİ tin gruplarından biri de Sumer edebi metinleridir. Yazılıları Milattan evvel 1900-1700 tarihleri arasına isabet eden bu vesikalar Sumerler siyasi hayattan çekildikten sonra kaleme alınmış olmalarına rağmen Sumer edebiyatının en olgun çarın arzetmektedirler. Bunlar sayesinde

(5) M. Çif, H. Kızılay, F. R. Kraus, Eski Babil Zamanına ait Nippur Hukuki Vesikaları, Altbabylonische Rechtsurkunden aus Nippur İstanbul 1952.

biz Sumerlerin ruhi hayatına nüfuz edebiliyor, onların edebi kudretlerini, zengin hayallerini açık olarak görebiliyoruz. Tarihte yazılı olarak bulunan en eski edebi kompozisyonlar olmalarına rağmen olgun bir düşünüş, derin bir hayal kudretinin mahsulüdürler. Mevzuları ilahiler, destan, mitoloji, atasözleri, hikayeler, edebi mektuplar ve şiirlerden ibaret olan bu vesikaların çok şükür ki, büyük bir kısmı müzemizdedir, ve adetleri 1200 kadardır. Hemen hemen bu miktara yakın bir kısmı da Philadelphia Üniversite Müzesinde bulunmaktadır. Bunun için bu iki koleksiyonun müştereken işlenmesi ve neşredilmesi icabetmektedir, zira birinde olan bir parça çok defa bir diğerinde olan parçayı tamamlamaktadır. Bu mevzua ait müzemizde toplu olarak ilk çalışmalar Philadelphia Üniversite Müzesinde bulunan Profesör S.

N. Kramer tarafından 1937 de başlanmış ve neticesi olarak "S. N. Kramer, İstanbul Eski Şark Müzesindeki Sumer Edebi Metinleri--Sumerian Literary Texts from Nippur, In the Museum of the Ancient Orient at İstanbul, The Annual of the American Schools of Oriental Research, Vol. XXIII, 1943-1944" isimli kitap neşredilmiştir. Bundan sonra 1946, 1951, 1951,

şey mezki profesör tekrar gelerek bu şey levamı etmiştir. 1951 den itibaren biz de bu çalışmalara iştirak ettik, bu suretle bu mühim metin grubunun biran evvel neşredilmesi mümkün olacaktır. Mezi kur profesör şimdiye kadar 500 tabletin kopyasını yapmıştır. Profesörünün 1951-1952 senesi çalışmalarının en mühim semerelerinden birisi takriben milattan evvel 2050 de yaşamış olan III. Ur sülalesi kurucusu Kral Urnammu'ya ait bir kanun mecmuasıdır (6). Bu, şimdiye kadar bulunan kanunların en eskisi olup Sumerler tarafından kaleme alınmıştır. Halbuki şimdiye kadar bilinen en eski kanun Samilere aitti. Ne yazık ki, tek nüsha olup yalnız müzemizde

(6) S. N. Kramer, Urnammu Law code, with appendix by A. Falkenstein (reprinted private circulation from *Orientalia* NS 23 (1954).

bulunan bu tablet çok kırlıktır. Ancak kanunun gidış kısmı ile asıl kanun maddelerini ihtiva eden kısmın pek azı mevcuttur. Giriş kısmında Kral Urnammu'nun tanrıları tarafından nasıl kral yapıldığı, onun yaptığı siyasi icraat, dahildeki içtimai reform anlatılmakta bundan sonra kanun maddelerine geçilmektedir. Çok azı tamam olan bu maddelerden anlaşıldığına göre Samilerde görülen kısasa kısas Sumerlerde yoktur. Yapılan bir cürüm para cezası ile tazmin edilmektedir. Bu mühim metinlerden diğer biri de Sumer atasözlerini ihtiva eden kitaptır. Bu mevzua ait iki büyük tablet ile talebeler tarafından esas tablettan kopya edilmiş birçok küçük tablet parçaları vardır. En büyük tablet 180 kadar atasözünü ihtiva etmektedir. Fakat çok kırıktır. Bu atasözlerinden bazılarının halihnrda kullandığımız atasözlerine çok uyduğunu görüyoruz. Bundan ya bunların Sumerler zamanından bugüne kadar devam ettiğini veya Sumerlerin de modern insanlar gibi düşündüklerini kabul etmemiz icabeder. Mesela: "çok el evi yapar, fakat çok mide evi yıkar" darbimeseli pekala bizdeki "çok el işde, az el aşda" darbimeseline uymaktadır. Bunlardan başka tarafımızdan kopyaları yapılan ilahiler vardır ki bunlar tanrılara veya krallara hitaben onların meziyetlerini ve iyiliklerini tebarüz ettiren methiyeler şeklinde ve müzik refakatinde terennüm edilmek üzere kaleme alınmışlardır. 1951-1952 de bu ter tip ilahilerden 59 tanesinin kopyası yapılmış ve bir kısmı "BELLETEN, cilt XVI, sayı 63 s., 345", "Orientalia Vol. 21, nova Series, Fasc. 2; Vol. 22 Fasc. 2" neşredilmişlerdir. Bu tarihten sonra edebi metinlerin 600'e yakın mütebaki kısmının kopyaya hazırlık üzere transkripsiyonları yapılmış ve 250 adedinin de kopyası tamamlanmıştır. Bugün İstanbul arşivinde bulunan bu çok mühim grubun en büyük kısmı neşre hazır vaziyettedir. Bunların neşrinden sonraki Sumer edebiyatına birçok yenilikler ilave imkanı hasıl olacaktır. Bunlardan başka yine Nippur koleksiyomında bulunup oldukça büyük yekun

teşkil eden III. Ur devri hukuki vesikahı-
rından neşredilmek üzere 250'si kopya
edilmiştir. Bunlar mektuplar, mahkeme
zabıtları, t2sellüm makbuzları, satış ve
istikrn mukaveleleri ve notlardan ibaret-
tir.

Bu koleksiyonlar üzerindeki çalışma-
lardan baş,ka Kiş, Kaniş, koleksiyonları-
nın numara sırasına göre tanzimi, 5000'e yakın
Nippur tabletinin üzerine numara -
larının yazılması, menşeleri karışık olarak

bulunan 2000 tablettten 800'ünün menşe-
lerinin tayini yapılmıştır. Bunlar arasında
Eski Bahil Devrine ait yeni tarihleri ih-
tiva eden tabletler bulunmuş, bunlar neşir için
hallırlanmışlardır.

Bugün zengin tarih hazinesi teşkil eden
Istanbul Arkeoloji Müzeleri tabl t
koleksiyonu modern bir arşiv haline gel -
miş ve bu sahada çalışmak isteyenlere ka-
pısını memnuniyetle açma'tadır.

